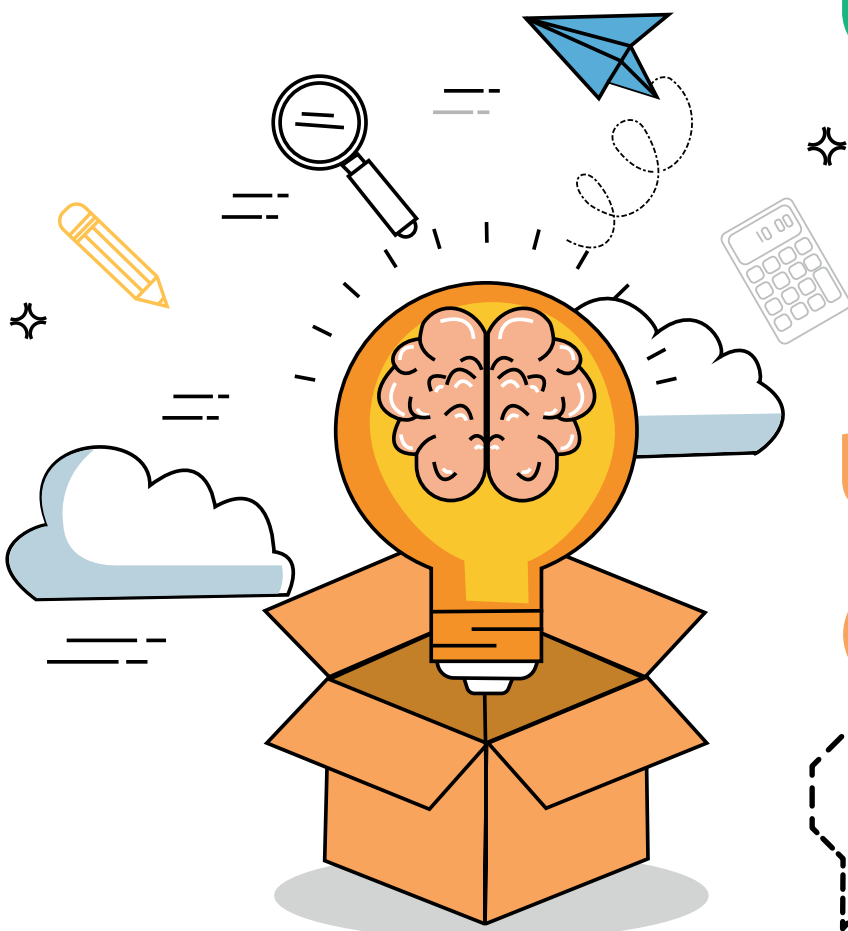

ویژگی‌های اختصاصی

بستم یادگیری

((نسرين انصاری))

دکترای تکنولوژی آموزشی

انسانی، یادگیری مادام‌العمر، کسب تخصص. تحولات به‌وجودآمده در برنامه‌ریزی درسی و فناوری آموزشی به همراه پیدایش رویکرد سیستمی و نگاه سیستماتیک به فرایند آموزش و تدوین چهار دسته هدف مذکور، تغییر نگرش به ملزومات و ابزارهای در اختیار معلمان در مدرسه‌ها و یادگیرندگان را طلب می‌کند. برای نمونه می‌توانیم به دیدگاه بروفی در رسیدن به کیفیت خوب در تدریس توجه کنیم. او ملزومات تدریس مؤثر را به این شرح بر می‌شمرد: برنامه درسی مطلوب؛ روش و متد مناسب؛ بافت علمی و نظام‌یافته در ارائه درس. برای تأمین هر سه مورد ذکرشده، ناگزیر از توجه به تولید و استفاده از بسته‌های آموزشی و یادگیری به‌عنوان امکانات لازم در ارائه آموزش با کیفیت و مطلوب معلمان و یادگیری مؤثر یادگیرندگان هستیم. این امر در نظام‌های آموزشی غیرمتمرکز بر عهده معلمان و مدرسه‌ها، و در نظام‌های آموزشی نیمه‌متمرکز و متمرکز بر عهده معلمان و مدرسه‌ها و سازمان آموزش و پرورش است. به عبارت دیگر، هرگاه معلم در نظام غیرمتمرکز به‌تنهایی تدوین برنامه درسی و طراحی آموزشی را به عهده داشته باشد، برای آموزش مؤثر می‌تواند از انواع مواد آموزشی در دسترس استفاده یا به تولید بسته آموزشی متناسب با اهداف خود اقدام کند و امکان آموزش معکوس یا یادگیری مستقل را برای یادگیرندگان خود فراهم آورد. اما در نظام‌های آموزشی نیمه‌متمرکز و متمرکز که کشور ما نیز از زمره

از دیرباز دستیابی به شیوه‌های یاددهی- یادگیری مؤثر، دغدغه اصلی دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت، به‌ویژه متخصصان برنامه‌ریزی درسی و فناوری آموزشی بوده است. تدوین موادی چون کتاب‌های درسی، طرح درس‌های مبتنی بر روش‌های فعال یادگیری، آموزش برنامه‌ای، توجه به شخصی‌سازی یادگیری و انفرادی کردن آموزش، طراحی آموزشی، یادگیری در حد تسلط و حتی تأسیس مدرسه‌های هوشمند از جمله فعالیت‌های انجام‌شده در طول این سال‌ها و شاهدی بر این ادعاست.

در همین راستا، مفهوم برنامه‌ریزی درسی وسیع‌تر از تهیه و تدوین رئوس مطالب درسی شده است و به پیش‌بینی کلیه فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که دانش‌آموزان تحت رهبری و هدایت معلم در مدرسه (و گاهی خارج از آن) برای رسیدن به هدف‌های معین انجام می‌دهند. به سخن دیگر، برنامه‌ریزی درسی در قرن ۲۱ پیش‌بینی و تهیه مجموعه فرصت‌های یادگیری را به‌منظور نیل به آرمان‌ها و هدف‌های آموزش و پرورش موردتوجه قرار می‌دهد. همچنین فناوری آموزشی در این سال‌ها از نگاه ابزاری فاصله زیادی گرفته است و با رویکرد حل مسئله و علاقه‌مندی به شخصی‌سازی محیط‌های یادگیری و توجه به تفاوت‌های فردی در طراحی آموزشی، با معمایی دستیابی به یادگیری مؤثر دست به گریبان است. امروزه هدف از آموزش و پرورش تنها رشد شناختی دانش‌آموزان نیست، بلکه به موارد زیر در اهداف اصلی توجه می‌شود: رشد شخصی، روابط

آن‌هاست، سازمان آموزش و پرورش و متولیان آن به کمک معلمان و مدرسه‌ها می‌شتابند و بستر لازم را برای تهیه و تولید امکانات تدریس مؤثر، بسته‌های آموزشی و یادگیری مستقل، و بسته‌های یادگیری فراهم می‌آورند. امکان تولید انبوه مواد متنوع آموزشی و یادگیری به‌صورت بسته‌های آموزشی و بسته‌های یادگیری توسط متخصصان برنامه‌ریزی درسی در سطح برنامه‌ریزی و متخصصان فناوری آموزشی در سطح طراحی آموزشی و اجرا و ارزشیابی هم میسر است. در این مجال که به‌طور ویژه در زمینه بسته‌های یادگیری است، باید اذعان داشت ساخت و تولید بسته‌های یادگیری، تلاشی در خلق امکانات برای عملی ساختن طرح‌های نوین در برنامه درسی و نویدبخش دستیابی به موفقیت‌هایی شایسته در یادگیری مؤثر، مستقل، پایدار و مادام‌العمر است.

ویژگی‌های اختصاصی بسته یادگیری

بسته یادگیری استاندارد به شش بخش مجهز است. بنابراین، در طراحی هر بسته یادگیری توجه به شش بخش ضرورت دارد: مخاطبان؛ اهداف؛ محتوا؛ روش‌ها، ابزارها، راهبردها؛ اجرا؛ ارزشیابی. توجه کافی به هریک از بخش‌های یادشده می‌تواند بسته یادگیری را به ویژگی مناسبی برای نیل به آموزش و یادگیری مؤثر مجهز کند. در ادامه، هریک از ویژگی‌های مطرح‌شده به اختصار توضیح داده‌شده است:

۱. مخاطبان

یکی از ویژگی‌های مهم بسته یادگیری این است که در طراحی آن به مخاطبان و ویژگی‌های آنان توجه کافی بشود. از عوامل مؤثر در ویژگی‌های مخاطبان می‌توان به جنسیت، سن، دوره تحصیلی، تجربه‌های یادگیری پیشین، طرح‌واره‌های ذهنی، ویژگی‌های روان‌شناختی، توانایی‌های ذهنی، توانایی‌های فیزیکی، اختلالات یادگیری، نیازهای ویژه (معلولیت‌ها) توجه کرد. برای نمونه، برای یادگیرندگان کم سن، می‌توان بیشتر از رسانه‌های دیداری و روش بصری کردن مفاهیم انتزاعی بهره جست. ارائه فعالیت‌هایی که در آن یادگیرندگان از حواس گوناگون بهره بگیرند و به فعالیت بدنی بپردازند، می‌تواند برای چنین یادگیرندگانی حائز اهمیت باشد. در یادگیرندگان بزرگ‌تر و دارای تجربه یادگیری بیشتر، بررسی یک موضوع از جنبه‌های گوناگون و پرداختن به ضرورت و اهمیت موضوع یادگیری، در کمک به ایجاد انگیزه و تعمیق یادگیری مؤثر است. این موضوع می‌تواند در بسته‌های یادگیری لحاظ شود.

۳. محتوا

ویژگی محتوا باید بتواند درک مفاهیم ضروری، تقویت مهارت‌های اساسی و توجه به ایده‌های کلیدی برنامه درسی در یادگیری را رشد دهد. در این راستا می‌توان به ویژگی‌های مهم زیر در محتوای بسته‌های یادگیری توجه کرد:

۱. وجود ارتباط عمودی و افقی با برنامه درسی
۲. توجه به ارزش‌های اسلامی و تقویت آن
۳. تقویت شایستگی‌های پایه
۴. توجه به ابعاد رشد عاطفی
۵. کمک به ایجاد انگیزه یادگیری
۶. آسان بودن اصلاح و به‌روز شدن
۷. توجه به سبک‌های یادگیری یادگیرندگان
۸. کمک به تعمیق یادگیری
۹. رعایت حقوق مادی و معنوی مالکیت فکری در ایده‌ها و محتواهای مشابه

۲. اهداف

بسته‌های یادگیری باید هدف‌های یادگیری از پیش تعیین‌شده و مشخص داشته باشند. این اهداف باید با هدف‌های آموزش و پرورش در هر دوره تحصیلی هماهنگ و همسو باشند و بتوانند در تأمین هدف‌های آموزش و پرورش یاری‌رسان فعالیت‌های آموزشی و شکل‌دهنده تجربه‌های یادگیری در یادگیری مؤثر باشد. به‌ویژه هدف‌هایی که شاید کتاب‌های درسی نتوانسته‌اند به‌خوبی آن‌ها را پوشش دهند و تأمین کنند. بنابراین، ویژگی همسو بودن هدف‌های بسته یادگیری با اهداف آموزش و پرورش و کتاب‌های درسی بسیار حائز اهمیت است.

۴. روش‌ها، ابزارها و راهبردها

این ویژگی ناظر بر استفاده از روش‌شناسی و تعیین ابزارهای مناسب در زمینه آموزشی و کمک آموزشی در تولید بسته یادگیری است. همچنین، به کارگیری راهبردهای یاددهی و یادگیری مناسب و به موقع، با توجه به اهداف و محتوای موضوع درسی موردنظر است. قابلیت کاربست روش‌های تدریس مناسب و پیشنهاد آن، توجه به داربست‌بندی و حذف آن با شیب ملایم، توجه به تفاوت‌های فردی در فعالیت‌ها و تجربه‌های یادگیری، استفاده از رسانه‌ها و ابزارهایی که بتوانند حواس بیشتری را درگیر سازند و نیز استفاده از راهبردهای یاددهی-یادگیری به تناظر و تناسب اهداف، رعایت اصول طراحی هنری و جذاب بودن، و کیفیت مناسب، و ابزارها و مواد لازم در طراحی بسته‌های یادگیری، همگی در این بخش موردتوجه قرار می‌گیرند.

۶. ارزشیابی

بسته‌های یادگیری تولیدشده لازم است قبل از تولید انبوه و یا هرگونه پیشنهادی برای استفاده رسمی در محیط‌های آموزشی، چندین بار در گروه‌های کوچک یا بزرگ آزمایش شوند و نتیجه بازخورد استفاده از این بسته‌ها تنظیم و به رؤیت مخاطبان برسد؛ به گونه‌ای که مخاطبان از اثربخشی کاربرد آن اطمینان حاصل کنند. به عبارت دیگر، بسته‌های یادگیری نباید صرفاً یک ایده باشند، بلکه باید پس از تولید، صحت ادعای تولیدکنندگان با آزمایش به اثبات رسیده باشد. بنابراین، اطمینان از اثربخشی، یکی دیگر از ویژگی‌های بسته‌های یادگیری است.

۵. اجرا

قابلیت اجرا از ویژگی‌های مهم بسته یادگیری است. افراط و تفریط در «پیچیدگی» یا «سهولت و سادگی» می‌تواند به بسته‌های یادگیری و تأثیرگذاری آن در فرایند یادگیری آسیب برساند. تولیدکنندگان باید بتوانند در زمینه شرایط استفاده از بسته‌های یادگیری توجیه قابل قبولی ارائه کنند.

آیا این بسته‌ها فقط برای کلاس‌های کم‌جمعیت طراحی شده‌اند یا در کلاس‌های پرجمعیت هم کاربرد دارند؟ آیا یادگیرندگان می‌توانند به تنهایی از آن‌ها استفاده کنند یا نیازمند راهنمایی معلم هستند؟ در استفاده از آن‌ها چه توصیه‌هایی برای مخاطبان وجود دارد؟ دفترچه راهنما، اطلاعات تخصصی‌تر، منابع بیشتر و ... برای آشنایی و کاربرد بهینه موردنظر قرار گرفته‌اند؟ کدام ویژگی‌های فنی در تولید بسته‌های یادگیری وجود دارند که به هنگام استفاده باید به آن‌ها توجه کرد؟

بنابراین، بسته‌های یادگیری در صورتی می‌توانند به عنوان ابزارهای آموزشی برای یادگیری مستقل مناسب باشند که در طراحی، اجرا و ارزشیابی به گونه‌ای تنظیم شوند که ملاحظات فوق را به طور کامل پوشش دهند. در غیر این صورت مشکلاتی خواهند داشت که برای کمک به یادگیرندگان مناسب نخواهند بود و کج‌فهمی، سردرگمی یا احساس ناامیدی در یادگیری را موجب خواهند شد.

توجه کافی به بخش‌های یادشده می‌تواند بسته یادگیری را از ویژگی‌هایی برخوردار کند که نویدبخش یادگیری مؤثر و مناسب برای هر یادگیرنده است. حتی امکان کمترین خطاهای طراحی با توجه کافی به ارزشیابی قابل برطرف شدن خواهد بود و این می‌تواند بسته‌های یادگیری را روز به روز رشد دهد و رضایتمندی یادگیرندگان را از مواجهه با چنین امکاناتی روز به روز بیشتر کند.